

Паломництво з Литманової до Лютини

29 - 30 серпня 2025 року відбулося 3-тє щорічне паломництво українців, які проживають у Словаччині. З середи, 27 серпня, до п'ятниці, 29 серпня 2025 року, відбулося піше паломництво з Литманової до Лютини. Його очолив отець Пантелеймон, чернець-студит. У ньому взяли участь загалом 21 особа. Це була переважно українська молодь з Кошиць, а також віряни з Братислави. Паломників дуже тепло зустріли духовні отці та парафіяни в Литмановій, Гайтівці, Вірлові та Чирчі.

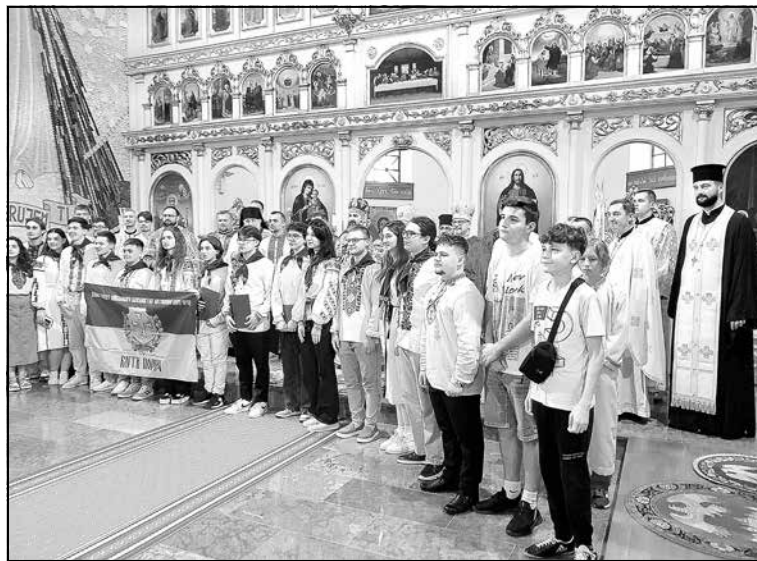
У четвер, 28 серпня 2025 року, під егідою сестер Службниць НДМ в Лютині відбулася молитва Святого Розарію до Діви Марії Матері Помпейської (так

звана Помпейська Новенна). Була проведена молитва за закінчення війни в Україні.

Молитовне святкування у п'ятницю розпочалося з освя-

чення води в каплиці об'явлення в Лютині. Після цього відбулося вітання піших паломників. О 18:00 год. Свята Літургія продовжилася в базиліці в Лютині. Її очолив отець Пантелеймон Гербері, а також священники українських парафій. Отець Мирослав Медвідь з Кошиць, о. Іван Коваль з Трнави, о. Ігор Марусин з Братислави. Всі вони прийшли зі своїми парафіянами. Після Святої Літургії відбулася вечєра, а після агапи – акафіст до Пресвятої Богородиці. Усі молитви були в намірах за справедливий мир в Україні.

У суботу вранці святкування розпочалося утрєнню, після чого відбулася урочиста Свята Літургія. Її очолив єпископ і митрополит Йона Мак-

сім та гість з України єпископ Стрийський Богдан Манишин, як представник Верховного архієпископа Київського Святослава Шевчука разом з двома священниками. Разом з ними Святу Літургію відслужили 11 священників та два диякони.

У паломництві також взяв участь Надзвичайний та Пов-

новажний посол України у Словаччині Мирослав Кастран та голова Центральної ради Союзу русинів-українців СР Павло Богдан. Літургійний спів очолив молодіжний хор з української парафії в Кошицях під керівництвом отця диякона Пімена, студита.

- пб -

34-ий похід «Стежками Олександра Павловича»

20 вересня 2025 року відбувся туристичний похід, який під назвою «Стежками Олександра Павловича» був заснований на вшанування пам'яті народного поета, «співця Маковиці», педагога, духовного і громадського діяча, патріота і будителя Олександра Павловича.

Похід проходить восени, тому що 19 вересня 1819 р. О. Павлович народився в селі Шариське Чорне Бардіївського округу і термін третьої суботи вересня наближається до дня його народження. Значну частину свого життя будитель прожив у Свиднику, де і помер 25 грудня 1900 р., відслуживши 30 років священником у греко-католицькому храмі, біля стін якого його було поховано.

Вже традиційно патронат над походом, а також матеріальну та фінансову підтримку забезпечили приматорка міста Свидник Марцела Іванчова та староста села Шариське Чорне Андрій Бувалич. Саме завдяки їх внескам маємо можливість реалізувати цей похід, тому найщиріші слова подяки за довгорічну співпрацю належать їм.

В поході взяло участь 18 любителів туризму та природи. На початку походу туристична група зі Свидника поклатла квіти до пам'ятника О. Павловичу біля міського Будинку культури та на його могилу при храмі.

У селі Шариське Чорне учасників походу привітав староста А. Бувалич. До свідницької групи приєдналися далші туристи з Бардієва, спільно було покладено квіти до пам'ятної дошки О. Павловичу.

Маршрут: Шариське Чорне – Красна гора – Маковиця – Чорна гора – Гострий верх – Свидник, скансен СНМ – Музею української культури, довжиною 20 км 400 м, найшвидше, за 5 годин, здолали туристи місцевого клубу «Бескид». Але всі щасливо прийшли до – скансену, де у корчмі «У Бородатого» подавався надзвичайно смачний гуляш від шеф-кухаря, був добрий настрій і душевна атмосфера. Сприяло походу і лагідне осіннє сонце, чарівна природа, приємне товариство.

Від імені організаторів – Регіональної ради Союзу русинів-українців СР у Свиднику, міста Свидник, села Шариське Чор-

не, СНМ – Музею української культури, Клубу словацьких туристів «Бескид» у Свиднику висловлюю щире подяку всім учасникам походу за підтримку акції, особисто шеф-кухарю Томашу Палюрикові.

Людмила РАЖИНА.

Як нам іти далі?

Силу не треба шукати в грошах, дорожнечностях, в привілеях, знайомствах чи вигідних посадах – силу треба шукати в ЄДНОСТІ.

Це перенесене повчання за легендою, яка говорить про скарб, що лежить під кам'яною скелею. Мов, хто знайде той скарб, буде жити в достатку, всі його будуть любити, всі будуть з ним дружити. Хлопи, друзі з недалекого села, пішли його шукати. Скарб був тяжкий, не легко було його підняти, не було достаток сили. Невідома особа, що з'явилася біля тої скелі, їх попередила, що не кожен скарб зі золота, не кожне багатство можна взяти в руки. Той, хто шукає золото, може втратити те найцінніше.

І так, як хлопи спершу не вміли домовитись, як той скарб підняти, нарешті порозуміли, що сили в них буде досить тоді, коли її поєднають.

Скарби нашого національного і культурного життя – стали на сучасний день важкими. Їх не легко піднімати, а означають вони складові частини того багатства, яке нам необхідно зберігати, щоб не зникло назавжди.

Які це скарби? Їх творимо ми самі – люди. Ми, які признаємось до національної меншини українців, русинів від часів Київської Русі, люди руські, що живуть від найсхіднішої Новоселиці до найзахіднішої Острурні. І люди, які були змушені, із-за різних обставин, виїхати зі своїх сіл і поселились в інших місцевостях. І люди, які після років життя в Україні, вернулись назад до рідних сіл в Словаччину.

В післявоєнні роки, коли було засновано Культурну спілку українських трудящих, пізніше Культур-

ний союз українських трудящих, вони об'єднували людей тих сіл, де жили руські люди, бо було програмою держави поширювати освіту і культуру до всіх кутків краю, який був зруйнований війною. Тут бракувало шкіл, культурних установ, таких, які змогли принести до людей освіту, культуру, науку, покращити соціальні умови.

Люди, урядовці і робочі в містах і в селах, люди в установах, організаціях, інституціях, студенти вищих учбових закладів і середніх шкіл ставали членами цієї спілки чи союзу. Були в керівних органах, збирались на з'їздах, конференціях, щоб давати знати про своє життя, робочі умови, стан щоденних справ. Всюди там з респектом до діалектів поодиноких областей, сприймалися їхні проблеми, знаходивши вихід і допомогу для їх рішення.

Можна перелічити села, школи, інституції, заводи, де були сотні членів Спілки чи Союзу українських трудящих, пізніше Союзу русинів-українців, бо хотілось довести, що це одна і та сама національність. Тільки в пражівському регіоні було 11 сіл, де існували і жили первинні організації. Жили тут люди, які стали відомими посередництвом своїх знань, театрального мистецтва, літератури, збірників пісень, поезії, прози та їх інтерпретацією. Наша країна пишається не одною визначною людиною, яка виросла на українській мові, науці, літературі, пісні.

(Продовження на 2 стор.)

51 огляд народних пісень

«МАКОВИЦЬКА СТРУНА»

Субота, 22.11.2025, 15.00 год. і 19.00 год

Спортивний зал «Мир» БАРДІЇВ

Неділя, 23. 11.2025, 15.00 год

Велика сцена Театру ім. Й. Заборського ПРЯШІВ

Молодь і школа як запорука наших перспектив

Перспективу розвитку Союзу русинів-українців СР його члени, активісти і симпатики правом бачать в молоді і школі. Особливо гостро це питання відчуває членська база нашого Союзу, зокрема, перед звітно-виборними зборами, регіональними конференціями і ІХ з'їздом Союзу, який відбудеться в наступному 2026 році.

Перспектива Союзу русинів-українців Словацької Республіки (СРУСР) формується на перетині кількох важливих факторів, виходячи з його цілей та викликів, з якими він стикається:

Захист та розвиток ідентичності: Союз стоїть на позиції рівноправності назв «русини» та «українці», розглядаючи поняття «русини» як історичну назву українців, тобто вважає русинів та українців однією національністю. Його перспектива залежить від успіху в координації діяльності української меншини та відстоюванні її етнокультурних потреб.

Демографічні та асиміляційні виклики: Кількість автохтонного русько-українського населення у Словаччині постійно зменшується, зокрема через асиміляцію. Це створює серйозні виклики для збереження мови, культури та освіти. Успіх СРУСР у майбутньому значною мірою залежить від його здатності протистояти цим тенденціям і заохочувати молоде покоління до збереження своєї ідентичності.

Економічні та регіональні проблеми: Регіон Північно-Східної Словаччини, де проживає більшість русинів-українців, має нижчий рівень економічного розвитку порівняно з іншими регіонами Словаччини. Вирішення цих соціально-економічних проблем може позитивно вплинути на умови для перспектив меншини. На жаль, економічне відставання сходу Словаччини від інших регіонів Словаччини далі поглиблюється, що не сприяє висхідному розвитку меншини.

Поділ меншини на два табори: В результаті поділу національної меншини на два табори – русинів і українців – ускладнюється процес єднання в національному організмі, створює розкол у спільноті та

не дозволяє для прийняття консолідаційних кроків. Тому подолання відцентрових сил в національно-культурному житті меншини є і далі найскладнішим завданням, яке стоїть перед інтелігенцією.

Міжнародна співпраця та підтримка: Зв'язки з Україною та міжнародна увага до проблем меншин у Словаччині можуть сприяти діяльності Союзу. СРУСР також активно долучається до допомоги українським біженцям, що посилює його роль як центру підтримки українства.

Культурна та освітня діяльність: Перспектива також залежить від того, наскільки Союз зможе зацікавити та мобілізувати інтелігенцію та творчі організації для збереження і розвитку української культури, освіти та духовної сфери.

Найбільш складним і майже недосяжним завданням є ревіталізація національного шкільництва.

На основі загальної інформації про становище національних меншин у Словаччині та окремих звітів Союзу русинів-українців СР можна зробити такі висновки:

Правова база існує: Словацька Республіка ратифікувала міжнародні документи, які захищають права національних меншин, включаючи:

- Рамковий договір Ради Європи про захист національних меншин.
 - Європейську хартію регіональних мов або мов меншин.
- Це створює правову основу для функціонування національного шкільництва.

Проблемні аспекти: Незважаючи на правову базу, на практиці існують значні проблеми, які перешкоджають повноцінному відновленню та розвитку національної освіти:

- Демографічні зміни та асиміляція:** Зменшення кількості учнів, які ідентифікують себе як русини чи українці, і зростання асиміляції.
- Подвійна ідентифікація:** Питання розмежування (або об'єднання) русинської та української ідентичності та, відповідно, шкільництва, що іноді створює додаткові складнощі.
- Необхідність активної позиції:** Звіт Союзу русинів-українців Словацької Республіки вказує на необхідність продуманої та систематичної діяльності інтелігенції та свідомих представників меншини для боротьби за збереження культури та мови.
- Державна підтримка:** Існує потреба в активних кроках з боку держави.

Потенціал та перспектива:

- Українські мігранти:** Притік українських біженців до Словаччини в результаті російського вторгнення в Україну (зокрема, школярів та студентів) може створити новий попит на українську мову навчання або її вивчення, що теоретично може поживити інтерес до української мови та освіти. Однак, незвідомо, як це вплине на традиційне шкільництво меншини.

Перспектива відновлення шкільництва залежить від політичної волі з боку держави, фінансової та освітньої підтримки (підготовка вчителів, створення навчальних програм), заінтересованості з боку батьків та громади.

Отже, перспектива Союзу русинів-українців Словацької Республіки є складною і залежить від його спроможності ефективно протидіяти асиміляційним процесам і залучення до роботи молодого покоління.

-мі-

ДІЛЯТЬСЯ ДОСВІДОМ

Художній переклад став новою якістю в обміні культурними цінностями між народами. Знову є потреба, аби міжкультурний діалог набрав розгону, створюючи нові можливості взаємопізнання.

В ужгородському видавництві «РІК-У» вийшла книга **Тетяни Ліхтей «Літературні взаємодії в поліетнічному просторі Закарпаття і Пряшівщини: інтерв'ю з науково-творчою елітою»**. У виданні розмова з науково-творчою інтелігенцією Закарпаття і Пряшівщини: Л. Бабота, Н. Вархол, В. Густі, О. Козоріз, М. Няхай, Н. Петріца, М. Роман, Й. Шелепец, В. Юричкова, І. Яцканин. Вони діляться досвідом у царині міжкультурної комунікації та літературних взаємодій.

Авторка видання Тетяна Ліхтей (на фото) – українська поетеса та прозаїк, кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету. У своїх літературознавчих працях досліджує українсько-словацькі літературні взаємини, актуальні питання в галузі художнього перекладу.

У передмові «Місце переписки

– Європа» Т. Ліхтей подає намір цього видання: «Нинішня книжка презентує розмови-бесіди з тими яскравими особистостями Закарпаття і Пряшівщини, які живуть серед нас і невтомно працюють на розвиток наших культурно-історичних взаємин із сусідніми прозахідними європейськими народами; які посередництвом художнього перекладу та наукового дискурсу доносять до співвітчизників здобутки в царині світової літератури; які роблять усе, аби Україна була постійно присутня в європейському культурному просторі – за єдино правильним, історично та цивілізаційно достовірним місцем своєї прописки».

(яф)

Відкрили академічний рік 2025/2026

Новий 2025/2026 академічний рік відкрили 23 вересня 2025 року в Пряшівському університеті в урочистій атмосфері. З цієї нагоди нагородили за активну діяльність отримали декілька студентів та співробітників університету, чий значні досягнення були відзначені. Урочисте відкриття відбулось в найбільшому залі в Пряшєві - на великій сцені Театру Йонаша Заборського. Серед гостей був також прем'єр-міністр Роберт Фіцо.

Зі своєю промовою до присутніх звернувся ректор Пряшівського університету в Пряшєві д-р г. к. проф. PhDr. Петер Конія, PhD. На початку він нагадав про історичні віхи, пов'язані з вищою освітою в Пряшєві. «Саме в цей час 360 років тому, восени 1665 року, в Пряшєві було відкрито Колегіум, як перший і єдиний євангелічний вищий навчальний заклад в Угорщині. Також інша цюгорична академічна річниця пов'язана з історією Пряшівського Колегіуму, а також нашого університету. У 1815 році, тобто двісті десять років тому, у Пряшівському Колегіумі почали викладати право», – зазначив ректор і історик Петер Конія.

Окремий акцент ректор адресував студентам: «Наче епідемію ковіду змінила інша епідемія, епідемія відтоку, виїзду молоді за кордон. Трагічно, що більше половини учнів середніх шкіл мають намір не тільки навчатися, а й продовжувати своє життя за кордоном. При цьому більшість цих повідомлень, що дискредитують нашу вищу освіту і вихваляють закордонну, не відповідають дійсності. За останні роки я досить добре ознайомився з системою вищої освіти наших західних, північних і південних сусідів і можу сказати, що вона не краща за нашу, а їхні вищі навчальні заклади в порівнянних категоріях не відрізняються від наших», – підкреслив ректор Конія, додавши, що такі програми, як Erasmus, як і раніше, пропонують словацьким студентам можливість пройти частину навчання за кордоном.

«Оскільки значна частина студентів за кордоном вже не повернеться додому, при таких високих показниках існує ризик, що Словаччина постійно втрачає тисячі представників молодшої інтелігенції, яких через кілька років тут не вистачатиме. Тому в найближчий час слід об'єднати зусилля всіх зацікавлених сторін з метою систематичної пропаганди навчання в словацьких вищих навчальних закладах, щоб уповільнити відтік молодих людей за кордон». Він підкреслив, що це в інтересах як вищих навчальних закладів, так і всього суспільства.

Пряшівський університет зберігає статус четвертого за величиною державного університету в Словаччині з кількістю студентів, що наближається до 8500, які навчаються в загальній кількості 128 бакалаврських, 102 магістерських та 87 докторських навчальних програмах. З цієї кількості близько 1570 (майже 18%) становлять іноземні студенти, що свідчить про високий рівень інтернаціоналізації навчання, характерний для провідних зарубіжних університетів.

Марія Дудова-Башистова, прессекретар ПУ.

Примітка редакції: В Інституті україністики Пряшівського університету в сучасному навчається велика кількість студентів з України (близько 300). Українські студенти складають найбільшу групу іноземців в Пряшівському університеті. Найбільше іноземців навчається на філософському факультеті та факультеті менеджменту, економіки та торгівлі.

Як нам іти далі?

(Закінчення з 1 стор.)

Заникненням українських класів у середніх фахових школах, виселенням з багатьох сіл людей за робочими можливостями, а тим самим заникненням шкіл на селі ніби високо рухло, звідки витікали струмочки членської бази.

Всюди там, між тими людьми, жили народні скарби, про які потрібно так дбати, щоб не стали настільки важкими, що не легко їх буде колись знаходити і піднімати.

Цінним скарбом являється фольклор. Збирання народних пісень, записи танців, музики та їх презентація посередництвом різного виду програм, які СРУСР організовує на Святі культури у Свиднику (71 рік), Фестивалі фольклору в Каміонці (60 років), Фестивалі драми і художнього слова ім. О. Духновича (63 роки), улюблену у глядачів і слухачів «Маковицьку струну» (50 років). В менших селах – це програма «Не забудь свою колиску», де нагадуються якраз ті скарби даного села чи місцевості в різних кутках дії СРУСР. Всі форми фольклору об'єднують людей. Слово – об'єднуюча форма передавання художнього слова глядачеві. Огляд художнього читання жінок «Струни серця» (30 років) був започаткований на згадку і пошану Ірини Невицької, котра сама тво-

рила українською мовою і приносила її між жінок, їхні сім'ї і громади в селах і містах.

Газета, журнали – скарб, що документує, фіксує, зберігає вже 75 років життя русинів-українців наших регіонів та передає його дітям і дорослому населенню. В сучасності посередництвом електронних масмедіа інформації дістаються далеко за межі Словаччини. Було б бажано, щоб тут частіше появлялись інформацій з наших регіонів, щоб їх було побільше в газеті, та й в радіопередачах, оскільки їхня фреквенція щоразу зменшується.

Книжка - в бібліотеках міст і сіл бувала багата кількість творів української літератури, скарбу, без якого жодний народ не може існувати.

Найважливішим скарбом в народі вважається азбука. Зникли школи з українською мовою навчання чи з вивченням української мови. Як писати, як читати українську літературу. Чого бракує? Азбука – той найважливіший скарб із всіх. І тому потрібно об'єднатись, говорити і писати про нас самих. Життя навколо складне, але цікаве, а в руських селах не втихає народне слово, місцевий діалект, народна пісня, яка народ поєднує, зберігається різними формами спілкування.

Хто мав би дбати, щоб ті скарби не пропали? В програмах фестивалів, оглядів, змагань часто бере участь молодь, члени колективів НХС, солісти - співаки, декламатори - учасники художнього читання. Виступають відомі таланти - виконавці програм в народній мові, причому в їхніх проявах організатор не наполягає на дотриманні літературної української мови.

Членство в організації не залежить від того, яким діалектом говорити. Справа у підтримці організації, сприянні її діяльності. Кількість тих, які стоять за змістом роботи СРУСР, які зголошуються до співпраці, є критерієм для одержання кількості засобів, фінансових можливостей підвищувати його рівень, рівень роботи, яку проводить десятки років. В тому полягає і можливість творити програми на вищому рівні за участі таких художніх колективів і одиниць, що в сучасності не обійдеться від вищих фінансових витрат.

Сучасна ситуація, ставлення тих, що тільки прикидаються приятелями, сприяє заникненню дальшого намагання.

В молодих є надія на втримання мови і культури, мови на основі власного діалекту, культури власної домівки, де утримуються її традиції. Однак, лише з традицій сьогодні не буде можливо далі творити й існувати.

Єва ОЛЕАР.

Михайло Сабадош (18.08.1920 – 30.06.1999)

Коли ми зустріли Михайла Сабадоша, той завжди бував в офіцерській військовій формі. Хто б з нас тоді подумав, що в цьому колись бідному сільському хлопцеві, який народився на Закарпатті в бідній селянській родині села Задне (сьогодні Приборжавське) схований під військовим мундиром талант письменника-документаліста.

Михайло Сабадош змалку був змушений пасти чужі корови, в школу ходив лише взимку і тому ледве здобув освіту, потім працював робітником на різних будівництвах і в лісах на Закарпатті та в Словаччині (Вишня Боца) аж до 1941 року, коли його покликали в угорську армію в Ніредьгазі, де одержав військову муштру (Закарпаття в березні 1939 року окупували мадари і він став громадянином Угорщини). Наступного, 1942-го року його мадари вислали на східний фронт, але при першій нагоді він перейшов фронтову лінію (це була вже його друга спроба перейти до СРСР), бо не хотів воювати проти братів-сlov'ян, зокрема українців і опинився в рядах Червоної армії, щоб разом воювати проти німецьких фашистів. Бузулук був далеко, де формувалася Чехословацький армійський корпус (1943) із добровольців - чехів, словаків, закарпатців, полонених солдатів, втікачів із окупованої і розбитої Чехословаччини, навіть членів, вже громадян СРСР, «Інтергельпо» в Киргизії. Тому залишився в Червоній армії. Закарпатці в корпусі на початку складали 2/3 його складу. Серед них були і Ф. Іванчов, Ю. Боролич, Ю. Костюк та інші діячі, які після 1945 року залишилися жити в ЧСР.

Після війни М. Сабадош залишився в рядах чехословацької армії (хоч і його та інших закарпатців підозрювали у співпраці з Українською повстанською армією (УПА), бандерівцями, діяльність яких досі оцінюють у нас за радянським зразком - негативно), закінчив Вій-

ськову академію ім. К. Готвальда в Празі, Середню загальноосвітню школу в Кошицях (1966), працював на різних посадах в армії в різних військових частинах республіки, в тому числі і в Пряшеві. Проїшов шлях від рядового солдата до полковника чехословацької армії, якого і мені довелося не лише бачити у військовій формі, але і розмовляти, читати та оцінювати його документально-художні твори, які виходили українською та словацькою мовами у нас та в Україні. Він став членом Української секції Спілки словацьких письменників і брав активну участь у її роботі.

В його доробку як літератора знаходимо 10 книжок художньо-документальної прози та ряд оповідань у різних колективних збірниках чи газетах. До першої книжки «Парашутистом в Карпатах» (1966) доклали чимало мовностилістичних зусиль Аделія Кундрат і Валентина Коваль, бо М. Сабадош ніколи не вивчав у школі українську літературну мову. Знав лише говірку рідного села, а потім, може, на фронті зустрічався з українцями, які знали літературну мову. У названий вище книжці-документі М. Сабадош розповідає, місцями зображує свій висадок і разом з далшими радянськими партизанами в околицю Вигорлата, де був партизаном аж до приходу Червоної армії та Чехословацького корпусу у Карпати. Тоді він перейшов до лав Чехословацького армійського корпусу і разом з ними, визволяючи Чехословаччину, прийшов аж у Прагу. Це цікава, історично правдива розповідь

учасника боїв за визволення нашої країни. Повість вийшла і словацькою мовою у перекладі Андрія Пестременка під назвою „Padáky nad Karpatami“ (1974).

Оскільки книжка викликала значний інтерес у словацьких та українських читачів, то М. Сабадош написав дальші документальні твори, як «Фронтовими дорогами» (1970), «Партизанські Карпати» (1973), роман-хроніку «Бурхливі роки» (1976), який складається із дальших двох частин «Відважні» (1980) і «Перемога» (1984), далі збірник спогадів і нарисів під назвою «Переможним шляхом» (1979) Між тим його твори виходили в різних колективних збірниках українських і словацьких, як «Пелюстки провесни» (Пряшів, 1977), „Pod spoločným nebom“ (Košice, 1979), „Ráno pod Karpatami“ (Praha, 1983), „Korene“ (Košice, 1990), «Карпатська замана» (Київ, 1990) та в різних військових збірниках чи газетах. У М. Сабадоша був своєрідний дар розповідати цікаво, барвисто, захоплююче. І тому радо його запрошували на різні літературні вечори, бесіди в школи, військові частини тощо. Свідчить це і збірничок пригод малого хлопця, який вийшов словацькою мовою під назвою „Otecko, ja som tá hladať“ (Košice, 1977). Попробував свої сили М. Сабадош і в жанрі сатирично-гумористичного оповідання. Кращі його твори вийшли під назвою «Кривулі» (1986).

Коли в перших творах М. Сабадоша переважали описи реальних фактів, подій і людей, то в трилогії «Бурхливі роки» він уже намагався

художньою формою розповісти та зобразити події і людей Закарпаття, як із селянина ставав пролетар, робітник, політик, який симпатизував з революційними силами міжвоєнного періоду на Закарпатті. В першій книзі трилогії «Бурхливі роки» зображена бідна родина Федора Дрозда, який мріяв роздобути клаттик власної землі, та родина коваля Івана Павлика. Обидві родини трудилися на чужому і самі ледве вижили. Їх діти шукали і на решті знайшли шлях до тих сил, які закликали бідноту до боротьби за хліб і землю. Найкращим персонажем трилогії є Михайло Дрозд, син Федора, якого зобразив як безробітного, солдата, партизана і, зрештою, у третій частині трилогії як організатора суспільно-політичного післявоєнного життя на Закарпатті. Як на мене, найбільш вдалою, навіть художньою є перша частина трилогії.

До кращих художніх творів можемо зарахувати і його повість „Otecko, ja som tá hladať“, яку написав словацькою мовою. Твір побудовано на реальному факті, коли хлопчик шукав свого батька і знайшов його аж в партизанському загоні.

Останньою книгою М. Сабадоша була гумористично-сатирична

збірка оповідань «Кривулі». Дехто вважав, що деякі гуморески не дуже оригінальні, що автор іноді використовував уже вжиті у світовій літературі сюжети, події, персонажів, лише дещо їх актуалізував, замінив персонажів, дав їм наші прізвища чи прізвиська тощо. Я цю думку не поділяю. Цей закид він тяжко переживав та й дали про себе знати наслідки війни і бурхливого повоєнного життя. Прийшли різні хвороби, і більше не друкував своїх творів. Як би там не було, твори згаданої збірки і сьогодні читаються з інтересом і не кожен читач спостереже, що хтось уже на таку тему писав або дану проблему зобразив. Гадаємо, що автор це не зробив свідомо, але колись, може, й читав такі твори і вони десь глибоко в душі залишили свій слід.

Коли поглянемо на творчість М. Сабадоша в цілому, то приходимо до висновку, що завдяки і його творам дізнаємось, як у ХХ ст. жило закарпатське населення, як люди поступово політично і національно дозрівали, як мінявся їх спосіб мислення і життя, психологія. Сам автор є того наочним прикладом - із малограмотного сільського хлопця-робітника, безробітного став полковник армії та й ще письменник. Його твори збагатили художню і передусім документальну чи мемуарну літературу про події Другої світової війни, авторами якої були і Ю. Боролич, Ф. Іванчов, Є. Бісс, М. Питель, В. Копчак, Й. Мосоряк, Ю. Москвич, А. Пальша, В. Зозуляк та ін. Гадаємо, що не треба забувати не лише М. Сабадоша, але й дальших названих вище авторів і їхні твори.

Помер М. Сабадош 30 червня 1999 року в Кошицях, де й похований.

М. Роман.

(Продовження. Початок в № 19/2025)

Коли йти до джерел цієї легенди, то знайдемо публікацію Анатолія Кралицького у львівському "Слові" за 1874 рік. Він опублікував початок літопису Мукачівського монастиря, який датовано 1458 роком і в якому розповідається про Корятовича: "Той от годa 1339 положи нынѣ сущого города Мукачовскаго, в нем же пребывая часу некоего, възйде ловити на гору (же нарече гора Чернец) и гдѣ нападе нанѣ змѣй велѣй (драконт), зяль усты, хотя и поглотити, и призва Святителя Миколая в помощь, копѣем оружен, заколе его, яко изъявляет образ, из камене изъсчен в старой церкви".

Дракон, із яким бився Корятович, такий же казковий, як і чорт, що викопав колодязь у скалі. Таке посилювало скептицизм щодо достовірності документальних свідчень про князювання Федора Корятовича у Мукачеві.

Документи про князювання Корятовича

Слова про те, що Федір Корятович історична постать, не викликають в істориків якихось заперечень. Його, як князя Подолії кінця XIV століття, згадують Ян Длугош (помер 1680 року) в "Історії Польщі", відомі російські історики Микола Карамзін і Сергій Соловйов у своїх фундаментальних дослідженнях історії Російської імперії, Олександр Рігельман у "Літописній оповіді про Малу Росію та її народ і козаків узагалі" (1783 - 1786), Дмитро Бантиш-Каменський у "Історії Малої Росії" (1842)... Історики Михайло Грушевський, укладаючи генеалогічну таблицю династії великих князів Литви, серед синів Гедиміна називає Коріата, у якого були чо-

КНЯЗЬ КОРЯТОВИЧ: ЛЕГЕНДИ І ФАКТИ (2)

тири сини - Юрій (помер у 1370-х роках), Олександр, князь подольський (помер після 1378 р.), Костянтин, князь подольський (помер після 1388 р.) і Федір, князь подольський, пан Мункача (помер після 1408 р.). Крім цього, Грушевський знайшов у документах згадку ще про двох Корятовичів - Лева (помер у 1399 р.) і Василя (згадується у 1403 р.).

Дмитро Данилюк, дослідник історії Закарпаття, говорить про Федора Корятовича як князя Карпатської Русі у 90-х роках XIV століття, дати його життя визначає так: "9 - 1414". Маючи в думці останню дату життя князя Мукачівської домінії, Петро Углярєнко в історичному романі "Плач біля чужої стіни" розповів про участь Федора Корятовича у Грюнвальдській битві 1410 року разом із польським королем Ягайлом, литовським князем Вітовтом, земаном із Богемії Яном Жижкою, кіннотниками із Москви. Йосиф Балаїт у книзі "Мункач" (Дзєбрецен, 1836), не приводячи документальних свідчень, умертвив князя Мукачівської домінії на 51 рік раніше: "Федір Корятович повернувся на Поділля і 1363 р. був убитий". Балаїт визнав дарчу грамоту Корятовича Мукачівському монастиреві, датовану 1360 роком.

Михайло Лучкай, маючи у своєму розпорядженні солідні історичні джерела (крім Балаїті, ще Базиловича, Стрийковського, Енгеля, Сірмаї, Карамзіна, Кояловича, Кромєра, документи Мукачівського монастиря) прихід Федора Корятовича у Мукачево датував 1339 роком. Виходячи із цього, він

в "Історії карпатських русинів" (т. 2, гл. 28) розмірковував і про рік народження Гедиміновича внука - Федора Корятовича:

"Якщо можливо внести поправку, вважаю, що Віттен не пережив свого батька Лютевіря, але, поражений блискавкою, залишив вдову. Гедимін з нею одружився і після смерті Лютевіря біля 1291 року почав панувати, тоді легко можна буде пояснити, чому Корятович вже 1331 року був спроможний князувати і воювати. Якщо відкинути цю гіпотезу, то Федір Корятович міг бути принесений до Карла Роберта 1331 р. тільки в колиці".

На думку Михайла Лучкай, Федір Корятович народився десь на початку XIV століття і в 90-х роках цього століття він не міг воювати із князем Литви Вітовтом, бо тоді "міг мати вже понад дев'яносто років". При цьому автор "Історії карпатських русинів" знав, що в архівах збереглися два листи Федора Корятовича середини 90-х років XIV століття, якими "він передає себе і Поділля під опіку короля Польщі".

Аби узгодити нереальне, висунуто гіпотезу про двох Корятовичів. Уперше до такої думки прийшов Іоанікій Базилович. У "Короткому нарисі про фундацію Федора Корятовича" (Кошиці, 1799) він писав (подаю у перекладі з латинської Ю. Сака за публікацією у журналі "Карпатський край", 1996, № 1-4, с. 28): "Бо перший Федір Корятович проявив недружність до Ольгерда, 1339 року (як згадувалося вище) прийшов в Угорщину, а другий Федір за відмову платити данину Вітольду 1395 року із Поділля був вигнаний, із цього ясно,

що цих різних 56 років. Таким чином, без сумніву, другого Федора треба вважати внуком або правнуком Федора попереднього".

Цікаво, що до такої думки прийшов і Дмитро Бантиш-Каменський, який, розповідаючи про зовнішню політику литовського князя Вітовта у 1394 році, у "Історії Малої Росії" (гл. 5) писав: «Син Кестутієв переніс війну на Поділля, де владарював внук Федора Корятовича, іменований також Федором». Можливо, що цю думку він запозичив від Карамзіна. Гіпотезу останнього знав і Михайло Лучкай, про що є свідчення у його "Історії карпатських русинів": "Карамзін, дослідивши краще із руських джерел, доводить, що йдеться про внука нашого Корятовича, який називався так само Федором". Та, знаючи про те, що князь Мукачівської домінії не мав синів-спадкоємців, Лучкай у цю гіпотезу вносить і корективу: Федором Корятовичем, князем на Поділлі у кінці XIV століття, "правильніше слід вважати внука від сина якогось брата Коріята".

Отже, Михал Попович, говорячи у книзі "Федор Корятович - русинський воєвода" (Пряшів, 1993) про двох Федорів Корятовичів йде протоптанною стежиною. Це можна сказати і про статтю В. Проніна у "Молоді Закарпаття" (1991, 5 січня) із промовистим заголовком "Князь Корятович, другий". Але й тоді, коли приймемо гіпотезу про двох Корятовичів, на багато запитань не знайдемо відповідей. Коли і котрий із двох Корятовичів прибув на Закарпаття? Яким чином отримав у власність таку велику домінію?

Сам прийшов чи з великою кількістю переселенців? Доки був у краї? Де і коли помер?

Ось який різнобій дат отримаємо, читаючи історичну літературу про часи Корятовича на Закарпатті, зокрема про час приходу його у наш край: 1331 (Лучкай), 1339 (Базилович), 1351 (Мицюк), 1393 (Петров), 1396 (Троян)... Або дві протилежні думки про те, скільки дружинників і переселенців прийшло із Корятовичем.

Лучкай: "Якби Федір мав на своєму боці зоо тисяч людей, напевно, не втівав би від Ольгерда". Мицюк (1-й том "Нарисів з соціально-господарської історії... Підкарпатської Русі", Ужгород, 1936): "Коли 40 тис., про які говориться у народних переказах, перевести на родини - що є річчю природною за переселень - і полічити на родину пересячно 5-6 душ, то вийде 7-8 тис. родин - кількість, яка вже не здається так перебільшеною... Особливо ж, як взяти на увагу, що діяльність Корятовича в Угорській Русі продовжувалася кілька десятиліть".

Такі ж протиріччя і в розповідях про останні дні Федора Корятовича. Лучкай констатував: "Одні вважають, що він помер в Мукачеві, інші - що з любові до батьківщини повернувся на Поділля і знову дістав свої маєтки". Видатний історик нашого краю шукав місце останнього спочинку князя - і не знайшов. Про це сказав однозначно: "Не находжу жодного сліду по цій могилі, відсутне і написане, і усне засвідчення".

Іван Сенько «Від часу Лаборця до сьогодні», Ужгород, 2012, стор. 43 – 68. (Далі буде).

ХРИСТИЯНСЬКІ СВЯТА і консолідація державних фінансів

У зв'язку з консолідаційними кроками Уряду Словаччини в публічному просторі частіше почали обговорювати, котрі свята скасувати. Здебільшого мова йшла про католицьке свято *Sedembolestnej Panny Márie* (*Скорботна Діва Марія*). Поруч з цим святом мова йшла й про дальше – *Traja králi* (*Три волхви*), яке нерідко у Словаччині ототожнюють з Різдом у православних і називають його – *rusínske Vianoce*, хоч це свято святкують слов'яни і неслов'яни – серби, болгари, македонці, румуни, грузини.

Насправді мова йде про Святвечір (Вілію) 6 січня, яке відзначається напередодні православного Різдва Христового 7 січня. Врешті, парламент все ж вирішив, що 6 січня і далі буде неробочим днем.

Якщо вже мова йде про церковне свято, то напрошується так і називати його – *pravoslávne Vianoce* і, зрозуміла річ, більш компетентні у цій справі є ієрархи і духовенство, аніж представники русинських національно-культурних організацій, тим більше, що перехід свят на новий григоріанський календар настав ще за життя їх батьків. Майже у всіх селах, в яких проживали або ще проживають русини-українці, більшість складають греко-католицькі вірняни, які святкують Різдво 25 грудня. Виняток становлять хіба такі русько-українські села, як Шмиговець, Ялова та Стриговець на Снинщині. Ці три останні греко-католицькі общини на Словаччині зберігають традицію святкування Різдва за старим юліанським календарем.

Термін *pravoslávne Vianoce* більше відповідає і реальному стану речей в Словаччині, тим більше, що значно зростає кількість православних словаків (Кошиці, Михалівці).

Православні в Пряшівському краї становлять половину (26 993) із загальної кількості православних у Словаччині (50 677). У значній частині сіл Пряшівського краю, в яких проживають русини-українці, Різдво святкують в дусі толерантності і терпимості віруючі двох конфесій: греко-католики 25 грудня, а православні – 7 січня, а подекуди і 25 грудня.

У Словаччині проживають і національні меншини, які дотримуються православних традицій. Мова йде, головним чином, про росіян (3 245), болгар (1 106), сербів (1 084), румун (1 354), греків (378). Як інформує Міністерство внутрішніх справ СР, в Словаччині тепер знаходиться близько 170 тисяч українських біженців, значна

частина яких за віросповіданням – православні. Як наводить газета *Hospodárske noviny* (11.5.2024), в Словаччині знайшли працю румуни (близько 7 тисяч) і грузини (1 600), які за віросповіданням здебільшого православні. Умовно можна припускати, що загальна кількість православних у Словаччині може охоплювати близько 236 000 осіб.

Загальна кількість жителів Словаччини і їх релігійна приналежність за переписом населення 2021 року:

Кількість жителів СР – 5 449 270, з них русини – 23 746, українці – 9 451.
Без віросповідання – 1 296 142
Римо-католики – 3 038 511
Греко-католики – 218 235
Православні – 50 677
Євангеліки а. в. – 286 907
Реформати – 85 271
Свідки Єгови – 16 416
Євангеліки м. в. – 3 018
Християнські общини – 18 553
Апостольська церква – 9 044
Братське об'єднання баптистів – 3 883
Церква братська – 3 440
Церква адвентистів сьомого дня – 3 001
Єврейська община – 2 007
Церква чехословацька гуситська – 581
Старокатолицька церква Словаччини – 1 778
Багайська община Словаччини – 311
Церква Ісуса Христа святих останніх днів – 377
Новоапостольська церква – 73
Буддизм – 6 722
Мусульманство – 3 862
Індуїзм – 975
Інші і неточно визначені християнські церкви – 10 811
Поганство і природна духовність – 4 007
Спеціальні рухи (ad hoc hnutia) – 16 186
Інші – 14 685
Невстановлені – 353 797

Загальна кількість православних в Словаччині – 50 677 осіб.
Пряшівський край – 26 993
Кошицький край – 14 954
Братиславський край – 3 788
Банськобистрицький край – 1 122
Тренчинський край – 817
Трнавський край – 1 196
Нітранський край – 975
Жилінський край – 832

Для повноти інформації щодо християн східного обряду наводимо також загальну кількість греко-католиків в Словаччині – 218 235:

Пряшівський край – 114 401
Кошицький край – 74 240
Братиславський край – 7 933
Банськобистрицький край – 7 026
Тренчинський край – 2 979
Трнавський край – 3 562
Нітранський край – 4 204
Жилінський край – 3 890

Різдво 7 січня святкують народи, що належать до православних церков, які досі дотримуються юліанського календаря. До них належать: Грузія, Сербія, Чорногорія, Північна Македонія, Росія, Казахстан (православні громади), Киргизстан, Єгипет (Коптська православна церква), Ефіопія, Еритрея.

Варто зазначити, що деякі країни, як-от Україна, Білорусь і Молдова, офіційно відзначали Різдво як 25 грудня, так і 7 січня, що відображає перехід на новоюліанський календар. Однак, з вересня 2023 року Православна церква України офіційно перейшла на новоюліанський календар, і більшість вірян святкує Різдво 25 грудня.

Головна причина такої різниці в датах святкування полягає в різниці між григоріанським календарем (яким користується більшість світу) та юліанським календарем (яким користуються деякі православні церкви). Юліанський календар наразі відстає від григоріанського на 13 днів.

-мі-

В Угорщині діють дві українські школи

Українське онлайн видання «Главком» (28.8.2025) інформує, що в Угорщині працюють дві двомовні українські школи. Про це розповіла співзасновниця першої двомовної середньої школи та гімназії в Будапешті Олена Бескоровайна у проєкті громадської ініціативи «Голка» – «Мости України», інформаційним партнером якого виступає «Главком».

«Наша школа унікальна тим, що ми використали можливість, яку надає Угорщина, аби був максимальний відсоток української мови в навчальній програмі. Школа працює за угорською навчальною програмою, але до неї додається наша педагогічна програма, за якою діти вивчають українську мову та літературу, українське народознавство, історію та географію України», – пояснила вона.

У початковій школі, з першого по четвертий клас, 60% предметів викладають угорською, 40% – українською мовою. Програма середньої школи передбачає співвідношення мов 50% на 50%. Діти, які навчаються в гімназії, мають 70% уроків українською і лише 30 угорською (вивчення угорської мови, літератури, історії та угорського народознавства). По завершенню 12 класу випускники складатимуть державні іспити українською мовою, а угорську - як іноземну мову. «Це буде набагато простіше, ніж здавати угорську як рідну», - пояснила засновниця.

У цьому навчальному році у школі навчається 350 учнів. Це 19 класів. У школі працюють 35 вчителів, які мають дипломи вищої освіти рівня спеціаліста чи магістра: українці і угорці.

В заключній частині статті наголошується, що «Угорщина – єдина країна в Європі, де працюють дві двомовні українські школи. Першу повноцінну п'ятиденну школу відкрили два роки тому. Цьогоріч у Будапешті запрацювала ще одна школа – Тараса Шевченка».

Примітка редакції: В Словаччині був високий стандарт освіти національних меншин, в тому числі русинів-українців. Тут існували десятки шкіл з українською мовою навчання і з вивченням української мови, а в zenіті їх розквіту в 60-х минулого століття їх кількість сягала більше двох сотень. Завдяки існуванню цих шкіл створились всі передумови для повнокровного розвитку національної меншини, зокрема, для того, аби підрастаюче покоління здобуло вищу освіту і включилося в життя суспільства на рівних правах з державотворчим словацьким народом. Сьогодні існують дві школи, в яких вивчається українська мова - З'єднана Основна школа і Гімназія з українською мовою навчання в Пряшеві та Основна школа в Орябині, де вивчається українська мова як предмет.

-мі-
За матеріалами онлайн видання «Главком».

Україна та українська нація

Назва «Україна» вперше зафіксована в Київському літописі під 1187 роком у згадці про смерть князя Володимира Глібовича: «вся Україна плакала». Це свідчить, що слово вже тоді означало певну територію з власною ідентичністю. Історик Олександр Алфьоров пояснює, що «Україна» походить від слова «край», тобто рідна земля, а не «окраїна», як іноді хибно трактують. Назва «Україна» поступово набула значення Батьківщини для народу, що на ній жив. Перші згадки про українців як націю зу-

стрічаються вже в XV–XVI століттях. Наприклад, у 1567 році Адріан Загорікус у Сорбонні назвав себе «рутенон з України». Назви «рутен», «русин», «козак» відображають раннє самоусвідомлення народу.

За словами історика Капранова, українці стали політичною нацією в середині XVII століття, коли Богдан Хмельницький заснував Гетьманщину — козацьку республіку, яка воювала за незалежність, подібно до Нідерландів чи Англії в ті ж часи. Радіо Трек.

У Львові відбулася конференція, присвячена чесько-українській культурній співпраці

У межах фестивалю «Чеські мрії» у Львові відбулася міжнародна конференція «Чесько-українське культурне співробітництво: історія, сучасність і майбутнє».

Захід, який організувало Міністерство культури Чеської Республіки у співпраці з містом Львовом, об'єднав представників уряду, керівників провідних національних культурних інституцій, фахівців у галузі арттерапії, ментального здоров'я, а також активістів і експертів українських та чеських культурних організацій.

«Наша зустріч на фестивалі «Чеські мрії» - доказ міцних культурних зв'язків між нашими народами навіть у найважчі часи. Вже майже 4 роки світ бачить руйнування українських життів та культури. Напад на українську культуру не випадковий. Це стратегія проти пам'яті, ідентичності та душі нації. Але саме культура дає силу і надію нації і саме тому

Чехія започаткувала програму «Допомога українській культурі», - сказав міністр культури Чехії Мартін Бакса у відеозверненні.

Він підкреслив, що до програми долучені державні органи та приватні донори, а найпомітнішим проектом такої співпраці став Ark for Ukraine.

«Європа сьогодні проходить складне випробування, в якому культура відіграватиме роль одного з ключових інструментів успіху. У часи кризи культура допомагає знаходити рішення для кращого майбутнього, є важливим елементом національної стабільності, безпеки та ідентичності. Вона об'єднує нас, зміцнює демократію та підтримує соціальну стійкість», - зауважив у вітальному виступі заступник міністра культури Чеської Республіки Давід Кашпар.

Своєю чергою заступниця глави Міністерства культури та стратегічних комунікацій

(МКСК) з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Анастасія Бондар висловила вдячність чеським партнерам за послідовну підтримку від початку широкомасштабного російського вторгнення та наголосила на значущості проекту Ark for Ukraine.

Зокрема, ініціатива, започаткована під час першого спільного онлайн-обговорення у 2022 році, стала вагомим прикладом ефективної взаємодії між державними структурами, культурними інституціями та громадськими ініціативами.

Як відзначили у МКСК, перший етап уже реалізовано спільно з Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого. Раніше цей заклад відвідав президент Чеської Республіки Петр Павел.

Проект Ark for Ukraine має два наступні етапи, пов'язані з оцифруванням, збереженням та реставрацією музейних ціннос-

тей, реалізація яких очікується до кінця цього року.

Окрема увага була приділена ініціативі CURE (Culture for Recovery), презентованій під час Конференції з питань відновлення України (URC2025) у Римі.

«Платформа Culture for Recovery наголошує на необхідності інтеграції культури на всіх етапах відбудови — від культурно чутливого відновлення інфраструктури до зміцнення соціальної згуртованості та переосмислення ролі культурних інституцій», - зазначила Бондар.

Вона запросила чеських партнерів долучитися до цієї ініціативи, щоб спільними зусиллями забезпечити культурно чутливий процес відновлення.

Крім того, Бондар розповіла про підготовку до Другої міжнародної конференції «Співпраця заради стійкості», яка відбудеться у листопаді в Копенгагені в рамках головування Данії в Раді ЄС, і запросила

чеських партнерів долучитися до неї.

Як нагадали у МКСК, Міністерство культури Чехії запустило комплексну програму «Допомога українській культурі», завдяки якій були залучені десятки мільйонів крон від державних та приватних донорів.

Окрім мобільних центрів для порятунку та оцифрування культурної спадщини безпосередньо на території України Ark for Ukraine, чеська підтримка охоплює арттерапевтичні ініціативи у Львові, надання психологічної допомоги, сприяння розвитку сучасного українського мистецтва та розвиток двосторонніх культурних обмінів.

Як повідомляв Укрінформ, уряд Чеської Республіки ухвалив рішення про передачу Україні мобільної станції ARK III для діджиталізації та збереження культурної спадщини, яка перебуває під загрозою знищення внаслідок російської агресії.

Укрінформ.

Зустріч переселенців в Руському

У неділю, 21.9.2025 року, відбулась чергова зустріч переселенців, на цей раз на території, де колись було село Руське, яке як одне з семи русько-українських сіл було виселене у зв'язку з побудовою водосховища Старина на Снинщині. Щорічна подія приманює до рідного села сотні виселенців та їхніх родичів. У той час на місцях, де були села і де вони народилися, сходяться жителі цілими родинами. То радісний час, час для втіхи, але і для смутку через навечно втрачений рідний дім, рідну землю. Повертаються до спогадів, до дитинства, до рідної бесіди, азбуки, віри предків.

Богослужіння відбувалося в новій дерев'яній церкві, побудованій на місці старої церкви на природі в колишньому селі Руське, яке зараз знаходиться в охоронній зоні. Програма та частування також відбувалися в охоронній зоні на лісовій хаті, де знаходиться й Урбаріат Руське. У дворі є невелика сцена, де виступали колективи. Охоронна зона

*То радісний час, час
для втіхи, але і для
смуку через навечно
втрачений рідний дім,
рідну землю*

– 59,8 мільйона кубічних метрів. Максимальна глибина становить близько 50 метрів.

відкрита для відвідувачів тільки під час зустрічей переселенців, які відбуваються 3 рази на рік.

Водосховище Старина є найбільшим водосховищем питної води в Словаччині і водночас вважається найбільшим джерелом питної води у всій Центральній Європі.

Вона розташована на крайньому сході Словаччини, в Снинському окрузі, на території Національного парку Полонини. Була побудована на верхній течії річки Цироха в 1981-1988 роках (введена в експлуатацію в 1989 році).

Основною метою є забезпечення питною водою понад 300 000 жителів, переважно у Східній Словаччині (включно з Пряшевом і Кошицями).

Площа становить приблизно 311 гектарів, а загальний об'єм

Оскільки це стратегічне джерело питної води, в околицях діють суворі правила гігієнічної охорони. Суворо заборонено купання, плавання на човнах, риболовлю, будь-які водні види спорту та наближення до берегів водосховища.

Будівництву водосховища передувало переселення семи сіл, в яких проживали русини-українці. Ці села були знесені, а їхні жителі переселені. Сьогодні на місцях колишніх сіл створені меморіальні комплекси, а по цій місцевості проходять туристичні та велосипедні маршрути.

Прекрасний панорамний вид на водосховище та навколишню природу можна насолодитися з оглядового майданчика на водосховищі Старина, яке знаходиться в його південній частині.

Під час будівництва водосховища Старина було переселено приблизно 3 500 мешканців.

Зниклими селами були: Старина, Дара, Стружниця, Руське, Смольник, Велика Поляна (Великі Поляни), Звала.

Переселення відбувалося в період з 1980 по 1986 рік. Жителі були переселені переважно в квартири в житлових масивах у сусідніх містах Снина, Гумене.

ДАРА (оф. Dara) – У 1980 році жителів села було виселено через будівництво водосховища Старина. З первісного села збереглися цегляна православна церква 1956 року (побудована в староруському історичному стилі на місці первісної дерев'яної церкви 1746 року), сільський цвинтар і цвинтар загиблих воїнів Першої світової війни.

СТРУЖНИЦЯ (оф. Ostrožnica) – Жителів села було виселено у 1980 році через будівництво Старинського водосховища. Вперше згадується в 1585 році. З первісного села збереглися сільський цвинтар і цвинтар загиблих у Першій світовій війні, на якому поховано 82 солдати. Збереглися також руїни церкви з 1806 року, з якої походить рідкісна рукописна книга, так зване «Острожницьке (Стружницьке) Євангеліє» з 1492 року.

РУСЬКЕ (оф. Ruské) – У 1980 році жителів було переселено через будівництво Старинського водосховища. Перша згадка про село датується 1567 роком. Спочатку воно належало до гумеського панства, пізніше — до кількох родин. З села збереглися сільський цвинтар, каплиця на місці зруйнованої церкви 1789 року, військовий цвинтар часів Першої світової війни та три будинки. У 1939-1944 роках село було приєднане до Угорщини. У центрі села під цвинтарем стоїть придорожній хрест 1955 року. Від кінця колишнього села до Руського сідла веде збережена кам'яна дорога з 1861 року, так звана Porta Rusica. Під Руським сідлом знаходиться Пам'ятник визволителям.

СМОЛЬНИК (СМУЛЬНИК) – (оф. Smolník) – Смольник у 1980 році було виселено через будівництво Старинського водосховища. Перша письмова згадка про село датується 1568 роком. Спочатку належало до гумеського маєтку, пізніше — до кількох родин. З колишнього села зберегли-

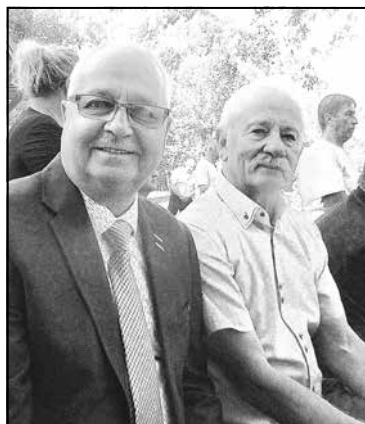
ся сільський цвинтар і цвинтар вояків, які загинули у Першій світовій війні. На місці колишньої церкви 1898 року стоїть дерев'яна каплиця.

У жовтні 1944 року село було спалене під час визвольних боїв. Повністю згоріло 54 будинки, а частково – 15 будинків.

СТАРИНА (оф. Starina) – Жителів було виселено через будівництво Старинської греблі.

Первісне село розкинулося під сучасним рівнем води. Пам'ятник загиблим у Першій світовій війні знаходиться в бухті під Дарновом, а пам'ятник загиблим піротехникам у Другій світовій війні — під греблею. Під Магурою знаходиться мінеральне джерело. Над греблею водосховища Старина знаходиться оглядовий майданчик.

ВЕЛИКА ПОЛЯНА – (оф. Velká Polana) – У 1980 році жителів було виселено через будівництво Старинської греблі. Перша письмова згадка про село датується 1493 роком. З первісного села збереглися сільський цвинтар, один оригінальний будиночок і пам'ятник - ротонда загиблим солдатам Першої світової війни на військовому цвинтарі. Збереглися також руїни церкви 1784 року, що занепадає з 1915 року. Під селом біля струмка Лукова стоїть придорожній хрест з 1853 року. Військове кладовище загиблих солдатів Першої світової війни, розташоване на Задньому Годошику, є найвищим військовим кладовищем на Сло-

Юрій Коцо, голова урбаріату Руське та головний організатор святкувань, і Мілан Кірняк.

ваччині (825 м над рівнем моря). Село є батьківщиною народного художника – живописця Ореста Дубая.

ЗВАЛА (оф. Zvala) – Село Звала лежало в долині стружницького потоку, за 18 км на північ від Стащина, на висоті 457 м над рівнем моря. У 1986 році жителі були виселені через будівництво Старинської греблі. Перша письмова згадка про Звалу датується 1543 роком. З колишнього села збереглися сільський цвинтар і один сімейний будинок, який служить мисливським будиночком мисливського товариства ZUBOR ZVALA-SMOLNÍK. На місці колишньої цегляної церкви Святих Петра і Павла 1795 року стоїть каплиця.

(В статті були використані декотрі дані з Вікіпедії)

Фото Ладислава ЦУПЕРА.

-лц- -мі-

Старинчанка зі Снини.

Тріо Магурових, родом з Руського.

Співацька група з Стащина.

У Празі представили виставку, що об'єднала 23 художників

У Галереї міста Праги, в історичному Будинку біля кам'яного дзвону, за підтримки посольства України в Чеській Республіці відкрився мистецька виставка під назвою «Молитва за Україну».

Експозиція об'єднала роботи 23 художників із 12 регіонів України, які через мистецтво розповідають про боротьбу, біль і незламну надію українського народу. Центральною ідеєю концепції став образ української Мадонни – символу материнської любові, незламної сили духу та віри. На тлі цього символу зображені міста, що зазнали жаклих руйнувань внаслідок російської збройної агресії, зокрема Ірпін, Буча, Гостомель, Бородянка та інші.

Радник-посланник посольства України в Чехії Віталій Усатий під час вітального слова підкреслив

глибинний зміст проекту: «Це не лише мистецький проєкт, але й духовне звернення, символ нашої боротьби, нашої віри та надії».

Автором проєкту є народний художник України Володимир Козюк, а керівником – Юрій Котик. Виставка є частиною великої духовно-мистецької течії «Мистецтво через усвідомлення». На урочистому відкритті були присутні послы іноземних держав, представники активної української громади та численні чеські друзі України. Музичний супровід вечора забезпечила скрипалька Ганна Невина. Укрінформ.

ЩО СТОЇТЬ ЗА ВИМОГОЮ «УСУНУТИ КОРИННІ ПРИЧИНИ» ВІЙНИ

ISW вважає, що російське керівництво досі не демонструє справжньої готовності до мирного врегулювання. Інститут вивчення війни (ISW) проаналізував заяви Кремля про нібито готовність до переговорів і дійшов висновку, що Росія досі вимагає від України фактичної капітуляції. Під «усуненням корінних причин» війни Москва має на увазі свої максималістські ультиматуми. Про це йдеться у звіті ISW.

Аналітики ISW проаналізували заяви віцепрезидента США Джея Ді Венса, який 28 вересня відкрито розкритикував Росію за відмову сідаги за стіл переговорів з Україною протягом останніх тижнів. Венс зазначив, що економіка Росії «перебуває в руїнах», і вона «мало, якщо взагалі щось» досягає на полі бою, втрачаючи велику кількість людей «без особливої користі». Американський політик наголосив, що Росії час «дійсно серйозно поговорити про мир».

Того ж дня міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров заявив, що Росія «відкрита» до початку переговорів щодо «усунення корінних причин» війни.

Аналітики ISW наголошують, що це формулювання є евфеміз-

мом для ультиматумів, висунутих Москвою ще на початку повномасштабного вторгнення. Під цими «корінними причинами» Кремль має на увазі свої вимоги щодо «нерозширення НАТО на схід» та завершення нібито існуючої в Україні «дискримінації російськомовних».

Інститут вивчення війни резюмував: «ISW продовжує оцінювати, що Росія, як і раніше, не бажає брати участь у добросовісних переговорах і натомість продовжує вимагати від України капітуляції та згоди на максималістські вимоги Москви». ISW вважає, що російське керівництво досі не демонструє справжньої готовності до мирного врегулювання.

vartal.com.ua

«Незабутні сусіди» в Гуменному

Це урочиста та меморіальна подія з нагоди Дня жертв Голокосту та расового насильства, який Словаччина відзначає 9 вересня. У Гуменному ця подія проводиться регулярно і включає:

- Поминальну церемонію з читанням імен жертв і рятівників.
- Інсценований марш містом від каштелю до залізничного вокзалу до історичного вагона, що нагадує про перший транспорт єврейських дівчат з Гуменного в березні 1942 року.

- Супровідні акції, такі як показ фільмів (наприклад, про дівчат з першого транспорту) та виставки.

Цим Гуменне активно долучилося до загальнословацької ініціативи «Незабутні сусіди».

-р-

Площа хотара 305 га. На території села знаходиться 9 м висока Чортова скала, вимодельована рікою Попрад.

Ayathuagasa (1427), Haythofka, Haytofka, Haythoka (16 ст.), Hajtuvka, Hajtuwka (1773), Hajduka, Hajtuska (1786), Hajtuvka (1808), Hajtufka (1863), Hajtuvka (1888), Hajtóra (1907), Hajtuvky (1920), Hajtovka (1927), по-мадярськи Hajtóra.

Стат.: 1787 - 196, 1828 - 271, 1869 - 313, 1880 - 288 жит., 244 слов., 3 нім., 24 рус., 9 інш., 8 немовл., 51 р.-кат., 232 гр.-кат., 5 юд., 1890 - 281 жит., 53 слов., 228 рус., 44 р.-кат., 231 гр.-кат., 6 юд., 1900 - 225 жит., 3 слов., 3 нім., 219 рус., 32 р.-кат., 190 гр.-кат., 3 юд., 1910 - 207 жит., 3 слов., 2 нім., 202 рус., 34 р.-кат., 171 гр.-кат., 2 юд., 1921 - 196 жит., 102 слов., 91 руськ., 2 євр., 1 чуж., 43 р.-кат., 151 гр.-кат., 2 юд., 1930 - 199 жит., 110 слов., 84 руськ., 5 інозем., 40 р.-кат., 159 гр.-кат., 1940 - 208, 1948 - 198, 1950 - 178 жит., 124 слов., 54 рос., 43 р.-кат., 135 гр.-кат., 1961 - 175, 1970 - 160, 1980 - 141 жит., 131 слов., 7 укр., 1991 - 41 буд., 116 жит., 108 слов., 4 рус., 3 чех., 86 гр.-кат., 18 р.-кат., 4 правосл., 7 невр., 2011 - 79 жит., 57 слов., 13 рус., 1 чех., 1 морав., 7 невр., 16 р.-кат., 50 гр.-кат., 1 інш., 12 невр., 2021 - 68 жит., 63 слов., 3 рус., 2 невр., 5 без віросп., 9 р.-кат., 1 еванг. а. в., 50 гр.-кат., 1 правосл., 2 невр.

В читачів може виникнути застереження до декотрих статистичних даних відносно національної приналежності жителів Гайтівки, зокрема, в угорському переписі за 1880 рік. Проте саме так статистика реєструє національний склад населення. Подібне розходження в угорських статистиках за 1880 рік можна помітити і в дальших русько-українських селах.

Відомі такі хотарні назви Гайтівки: Бецірок, Циганівка. Словацькі путівники для туристів наводять такі хотарні назви в Гайтівці: Babja, Chajdruby, Strašná, Vrch, Za poľanou, Pod vrchom, Polianky, Dlhé pole, Na vrch, Na Babín, Hajtovská plošča nad cestou.

Згадку про Гайтівку знаходимо в дослідженні О. Петрова «Sborník Fr. Pestyho Helység névtára [sic] - Seznam osad v Uhrách z r. 1864-65, jako Pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatoruských osadách» (1927, стор. 125). Про жителів Гайтівки він пише, що то «...греко-уніати руської мови» (Obyvatelé řec. uniati ruského jazyka).

У лексиконі сіл Угорщини (1786) Я. М. Корабинського на стор. 222 є згадка про «...руснацьке село Гайдука, Гайдуска в Шариському комітаті», як тоді називали Гайтівку.

В роботі словацького мовознавця С. Цамбела *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906) на стор. 78 знаходимо згадку про Гайтівку (у Цамбела *Гайтуека*), яку наводить в переліку руських сіл (ruské obce).

Гайтівку знаходимо в переліку парафій Пряшівської єпархії в дослідженні Володимира Гнатюка «Русини Пряшівської єпархії і їх говори» (1900), яка тут наведена під назвою Гайтівки з приміткою, що то громада з руснацькою мовою (стор. 35). Підтвердження такої назви села знаходимо і в Атласі українських говорів Східної

Сторінки минулого (140)

ГАЙТІВКА (ГАЙТІВКИ) – НАЈТОВКА (окр. Стара Любовня)

Словаччини Василя Латти. Народна назва села - *Гайтіўки*.

Історик Ян Бенко в «Історії заселення північної Словаччини» (стор. 217) зазначає, що Гайтівка (Hyathvagasa) була заселена наприкінці 14 ст. на лівому березі ріки Попрад, а далі додає: «V portálnom súpisě z roku 1427 sa v nej spomína 6 zdanených port, v 16. storočí sa uvádza ako prědium „Haythofka, Haytofka, Haythoka“.

Чехословацький перепис населення 1930 року зазначає порівняно малу чисельність жителів руської національності в Гайтівці: із загального числа 199 жителів села було 84 осіб руської національності, в той час як у селах поблизу Гайтівки жителі руської національності (ruskej národnosti) переважали в таких селах - в дужках наводимо загальне число жителів села і кількість осіб руської національності: Якуб'яни (1916 : 950), Орябина (1153 : 1025), Кам'йонка (1100 : 1002), Матисова (435 : 336), Старина (401 : 311), Удол (524 : 511), Шамброн (744 : 574). Колись Сулин складався з кількох частин: Малий Сулин, Великий Сулин, частиною села було і Заводе. Притім у Малому Суліні із загального числа 267 жителів 261 особа була руської національності, в той час як у Великому Суліні із загального числа 608 жителів лише 52 особи було руської національності, а більша частина - жителі словацької національності (553).

Історик Михайло Мурцко в своїх дослідженнях минувшини сіл на Старолюбовнянщині доповнює і деталізує відомості про Гайтівку.

Село було засноване на праві купівлі (na zákupnom práve) на межі 14 і 15 століть. Найдавніша згадка про село датується 1427 роком у портальному списку Шариського комітату. Тоді Гайтівка мала 6 оподатковуваних портів. Село було побудоване поселенцями разом із старостою Гайтом. Разом з іншими селами в околицях Гайтівка належала до маєтку замку Плавеч. Історичний розвиток села в період феодалізму був тісно пов'язаний з розвитком і долею згаданого замку. У 1427 році село стає власністю родини Бебеків, нових володарів замку Плавеч.

За допомогою братриків на чолі з Петром Аксамитом (який проживав у замку Плавеч у 1450-1458 роках) у 1456 році селяни повстали проти кріпосних обов'язків і жорстокої експлуатації з боку своїх землевласників. У повстанні взяли участь і жителі села Гайтівка. Після 1490 року село перейшло до рук родини Запольських, які стали власниками замку. У 16 столітті згадується предіум (маєток) «Haythofka, Haytofka, Haythoka». У 1505 році княгиня після смерті Стефана Запольського продала замок і 36 сіл капітану замку Горвату з Ломниці. За невідомих обставин у другій половині 15 або на початку 16 століття жителі покинули село, і воно перестало існувати. У 1561 році воно ще було безлюдним.

Нове заселення відбулося, ймовірно, наприкінці 16 - на початку 17 століття. Декотрі видання наводять, що «Гайтівка в 1561 році була колонізована русинами, які сюди прибували зі сходу з отарами овець». Через нестерпні умови життя в 1631 році в Плавечському замку спалахнуло повстання в рамках східнославацького повстання селян. Після придушення повстання 1632 року Юрієм Ракоці I більшість повстанців втекла на Спиш і до Польщі. Урядовий лексикон поселень Угорщини 1773 року село реєструє як чисто руське. Стан жителів села за віросповіданням зазначений в переписі Угорщини 1806 року, з якого випливає, що село «греко-католицьке з руською мовою проповіді». У 1787 році село налічувало 27, а в 1828 році - 35 будинків. Жителі займалися сільським господарством, риболовлю в річці Попрад, випалюванням вапна. У 1848 році вони виступили проти панщини. У 1849 році вони подали скаргу до головного комісаріату в Кошицях, в якій вимагали поліпшення свого становища. На початку 20 століття відбулася масова еміграція. З 1900-го по 1907 рік 71 жителів виїхав на заробітки за кордон. На різних фронтах Першої світової війни воювало 28 жителів Гайтівки. У боях загинули: Михал Федуш, Михал Ліщинський, Петро Гусар, Стефан Фабіан і Михал Муха. Під час економічної кризи 19 жителів ледве не померли від голоду. Після визволення села 31 січня 1945 року було створено революційний національний комітет - голова Михал Кнап, заступник голови Стефан Федуш, секретар Михал Аренада, члени Ян Мурцко, Миколай Гнат і Петро Мурцко. У 1947 році переселились в Україну 3 сім'ї (11 осіб) з Гайтівки. У 1946 році було засновано Союз молоді Карпат - головою став Михал Магера. Сільськогосподарську артілю було засновано в 1949 році, в 1971 році об'єдналась з артіллю в Удолі. Після 1945 року були побудовані нові сімейні будинки, введена телефонна мережа (1950), електрична мережа (1955), побудовано магазин *Jednota*, підїзна дорога до села (1956), вуличне освітлення (1957), пожежна станція (1958), місцеве радіо (1960), місток через Попрад (1968), водопровід (1971), спортивний комплекс, відкрита автобусна лінія (1959) і відкриття залізниці Подолінець-Плавеч-Орлів 26. 11. 1966 р. Гайтівка отримала залізничне сполучення.

Церква Різдва Пресвятої Діви Марії побудована в 1872 році. Церква була відремонтована в 1932 і 1963 рр.

Михайло Мурцко на основі джерел пише, що школа в селі була заснована в 1866 році, будинок школи був побудований в 1905 році. Навчальна мова: до 1918 р. - мадярська, в 1918 - 1945 рр. - словацька, 1945 - 1953 рр. - руська, 1953 - 1968 рр. - українська, 1968 - 1973 рр. - словацька, в 1973 р. школа перестала існувати.

-мі-

НОВЕ ЖИТТЯ

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725, Ročník 75. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk., novezytta@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlaca@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 75. Головний редактор Миколас Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.